

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА**

ПИЛЯЄВА Лариса Володимирівна

УДК 326.1-055.2:316.46

**ЖІНКА ЯК СУБ'ЄКТ ПОЛІТИКИ :
ФЕНОМЕН ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА
В УМОВАХ СУЧАСНИХ ДЕМОКРАТИЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ**

23.00.02 – політичні інститути та процеси

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Київ – 2013

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник –

доктор політичних наук, доцент
АНДРУЩЕНКО Тетяна Вікторівна,
Інститут вищої освіти НАПН України,
відділ соціальних проблем вищої освіти
та виховання студентської молоді,
старший науковий співробітник.

Офіційні опоненти:

доктор політичних наук, професор
ПАХАРЄВ Анатолій Дмитрович,
Інститут політичних і етнонаціональних
досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України,
відділ теоретичних та прикладних проблем
політології, головний науковий
співробітник;

кандидат політичних наук, доцент
ДІДУХ Ганна Ярославівна,
Міжрегіональна академія управління
персоналом,
Українсько-Арабський інститут
міжнародних відносин та лінгвістики
імені Аверроеса, доцент кафедри
політології.

Захист відбудеться 22 березня 2013 року о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.12 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, 01601, м. Київ – 30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, 01601, м. Київ – 30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано 21 лютого 2013 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

М. А. Остапенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. З розвитком демократії прагнення збалансованих політичних процесів та гармонійних політичних відносин актуалізують потребу жіночої участі у політичному житті суспільства. Державне управління, політичне лідерство, громадсько-політична активність, політико-партійна організація у ХХІ столітті практично немислимі без жінок. У сучасних гендерних дослідженнях та відповідних практичних рекомендаціях вже не протиставляються дві статі, а стверджується необхідність їх взаємодоповнення, погодження різносторонніх інтересів чоловіків та жінок, у тому числі й у політичному просторі. Більш ефективними, відкритими, стабільними, демократичними видаються ті політичні системи, у яких різні статі свідомо налаштовані на співпрацю та взаємну допомогу.

Процеси входження жінки в політику та її самореалізація у політичній системі є доволі складними, неоднозначними, значною мірою суперечливими. Суспільно-політичні реалії сьогодення формують перед вітчизняними політичними теоретиками і практиками три ключові питання: що та у який спосіб суспільство, держава, політичні сили можуть запропонувати жінкам для їх політичної соціалізації; що самі жінки спроможні зробити для підготовки до політичної участі і політичної діяльності; як найповніше реалізувати жіночий потенціал (знання, життєву енергію, творчі здібності і вміння, соціальну активність, громадянську позицію) на шляху до демократичних політичних перетворень.

Феномени жінки-лідера, жінки-дієвця, жінки-активного актора викликають помітний науковий інтерес у працях зарубіжних філософів, культурологів, психологів, соціологів, юристів, економістів, істориків та інших представників соціально-гуманітарних наук. Гендерні дослідження сьогодні включені до більш широких політологічних дискусій про природу і особливості процесу демократизації; про характер та механізми політичного лідерства; про взаємодію суб'єктів та об'єктів політики тощо.

Вітчизняна політологія поступово долучається до цього дискурсу, суттєво розширюючи своє предметне поле. Поряд із базовими політичними науками у самостійні галузі сьогодні виокремились теорія політичної влади (І. Бідзюра, І. Варзар, Б. Дем'яненко, С. Рябов, Є. Цокур, М. Шульга та ін.), теорія демократії і транзитологія (праці О. Бабкіної, М. Головатого, Г. Зеленько, Н. Латигіної, А. Колодій, Т. Панченко, О. Фісуна, В. Цветкова, М. Шаповаленко та ін.), політична аналітика і прогнозування (роботи К. Ващенко, В. Горбатенка, О. Картунова, С. Телешуна та ін.), політична іміджологія (праці В. Бебика, С. Денисюк, В. Корнієнка, Г. Почепцова та ін.), а також інші теоретичні і прикладні дисципліни, що дозволяють більш глибоко розкрити сутність та зміст політичного лідерства. Особливої уваги заслуговують результати наукових досліджень сучасних політичних процесів в Україні, які представлені у працях Б. Андрусишина, В. Андрущенко, Т. Андрущенко, М. Дмитренка, Г. Ісхакової, Б. Кухти, М. Лендъел, О. Новакової, А. Пахарєва, М. Польового, А. Романюка,

Ф. Рудича, Ю. Шайгородського та ін. вітчизняних науковців. Вчення про політичну діяльність, участь і поведінку різних суб'єктів політичного життя України розширили дослідницькі пошуки В. Бортнікова, Г. Дідух, М. Остапенко, А. Розлуцької, Н. Ротар, В. Северинюка та ін. Згадані дослідження заклали суттєве підґрунтя вітчизняного політологічного дискурсу, певну наукову традицію осмислення характеру та особливостей діяльності різних суб'єктів політичного життя суспільства, в тому числі, політичних еліт та лідерів.

В умовах сучасних демократичних перетворень, у пошуках напрямів і моделей подальшого суспільно-політичного розвитку постає необхідність осмислення та аналізу феномену жіночого політичного лідерства як відносно нового елементу політичного життя. Перегляд традиційних суспільних ціннісних орієнтирів перманентно вносить свої корективи в образ і сутність політичної діяльності жінок. Зрештою реальна зацікавленість громадськості у можливостях реалізації суспільно-політичних перспектив зобов'язує дослідника до пошуку шляхів та окреслення стратегій діяльності нових політичних акторів (зокрема й жінок), а також до подальшого розвитку нового напрямку політологічних студій – теорії політичного лідерства.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконувалась у рамках науково-дослідної теми кафедри політичних наук Інституту політології та права Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова «Проблеми політичної модернізації і трансформації: світовий досвід та українські реалії», що входить до Тематичного плану науково-дослідних робіт НПУ імені М. П. Драгоманова, науковий напрям «Дослідження проблем гуманітарних наук», затверджений Вченою радою НПУ імені М. П. Драгоманова (протокол № 7 від 18 лютого 2010 року). Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою радою Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 7 від 18 лютого 2010 року).

Мета дисертаційного дослідження – проаналізувати феномен сучасного жіночого політичного лідерства та дослідити особливості реалізації жінки як суб'єкта політики в умовах демократичних перетворень.

Досягнення мети дисертаційного дослідження зумовило постановку ряду **завдань:**

- проаналізувати концепції політичного лідерства вітчизняних і зарубіжних науковців, виявити серед них ті теоретичні конструкти, що заклали основу сучасного розуміння жінки як суб'єкта політики; встановити значення сучасної політичної науки у розвитку теорії лідерства;
- визначити предметне поле, категоріальний апарат і методологічні засади дослідження феномену жіночого політичного лідерства; з'ясувати місце та роль гендерних студій у вивченні актуальних політичних проблем сучасності;
- обґрунтувати можливості впливу, авторитет, ресурси політичної діяльності сучасної жінки-лідера у структурі політичної еліти;

– окреслити основні перспективи подальшого розвитку стилів жіночого політичного лідерства у світлі когнітивної природи політико-владних відносин сучасності; з'ясувати взаємозв'язок глобальних інформаційних, цифрових, освітніх процесів з процесом входження й активної діяльності жінок на політичній арені;

– дослідити типовий кратологічний образ жінки-політика у сучасній Україні; виявити значення громадських ініціатив у становленні жіночого політичного лідерства; означити можливості і реалії співробітництва успішних жінок-політиків з жіночими політичними об'єднаннями та рухами на шляху до демократичних перетворень;

– з'ясувати недоліки та здобутки практичної реалізації жіночого політичного лідерства у сучасній Україні, розкрити проблеми і перспективи політичної діяльності жінок в умовах демократичної трансформації.

Об'єкт дослідження – політичне лідерство в умовах демократичних політичних перетворень.

Предмет дослідження – характер та особливості реалізації жінки як суб'єкта політики; жіноче політичне лідерство у сучасній Україні.

Теоретико-методологічною основою дослідження є політологічні концепції і наукові підходи вітчизняних та зарубіжних вчених, присвячені проблемам демократизації, політичному лідерству та місцю жінки у політичному житті суспільства. Дотримання принципів об'єктивності, науковості, діалектики, всебічності і плюралізму, гуманізму, соціального детермінізму, системності, послідовності, конкретності, цілісності, історизму визначили хід та зміст дослідження. Суттєве місце відводиться узгодженню різних методологічних підходів до осмислення феномену жіночої участі у політиці.

Вирішення мети і завдань, поставлених у дисертації, обумовлює застосування комплексу філософських, загальнонаукових та спеціально-наукових методів. Зокрема були використані такі методи: *діалектичний метод*, що дозволив осмислити феномен жіночого лідерства з урахуванням постійної динаміки і внутрішніх суперечностей, який сприяв визначенню суб'єктивної та об'єктивної ролі жінки в політиці; *системний метод*, завдяки якому осмислено різні можливості реалізації жінки у політичному житті суспільства; *порівняльний метод*, залучений задля пояснення політичного лідерства через природу та універсальні родові якості людини, зокрема через її жіночі та чоловічі якості; *історичний метод*, орієнтований на вивчення гендерних аспектів політичного лідерства у ретроспективі їх змін, трансформаційній динаміці; *структурно-функціональний метод*, який дозволив сконструювати характер і можливі перспективи жіночого політичного лідерства у суспільстві, що демократизується.

У якості емпіричної бази дисертації використовуються результати вибіркового опитувань населення України, експертних оцінок, проведених Інститутом соціології НАН України, Київським міжнародним інститутом соціології, Інститутом Горшеніна, Фондом «Демократичні ініціативи».

Проаналізовано окремі нормативні документи, що регулюють гендерні відносини. Використано відомості Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Адміністрації Президента України, Міністерства юстиції України, інших відомств та ін.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у комплексному аналізі суперечливих процесів розвитку жіночого політичного лідерства в умовах сучасних демократичних перетворень. У межах здійсненого дослідження одержано результати, що відзначаються науковою новизною і виносяться на захист.

Уперше:

– феномен жіночого політичного лідерства розкрито через когнітивну природу політико-владних відносин. Визначено, що сучасна жінка-політичний лідер передусім має вирізнятися високим рівнем освітньо-професійних знань, умінь, навичок. Вагомою складовою та безперечною перевагою політичної участі жінок мусять стати розвинута культура політичної діяльності, побудована на принципах толерантності, діалогічності, транспарентності, взаєморозуміння. Доведено, що прагнення до навчання протягом всього життя, мобільність, здатність до постійного самовдосконалення суттєво оновлюють сутність політичного лідерства в умовах сучасного інформаційного суспільства;

– здійснено дослідження кратологічного образу жінки-політика у сучасній Україні, в результаті якого з'ясовано, що жіноче політичне лідерство здебільшого носить індивідуальний, а не колективний характер. Активні політичні діячки, яким вдалося досягти керівних посад у системі державної та політичної влади, як правило, не ідентифікують себе саме з жіночим політичним рухом чи будь-якою жіночою громадсько-політичною організацією, виступають у складі загальноукраїнських політичних партій. Жінки-парламентарії, жінки-міністри, жінки-судді Конституційного суду України, жінки-радниці Президента України досі становлять відносно меншість у відповідних органах влади, здебільшого переймають чоловічі стилі політичної діяльності та при цьому є доволі схожими між собою.

Поглиблено:

– розкриття особливостей сучасних теорій політичного лідерства з точки зору їх гендерної перспективи. Доведено, що ситуативні, поведінкові, психологічні, факторні та інші класичні концепції політичного лідерства набувають нового значення у світлі еволюції і розвитку жінки як суб'єкта політики. Виявлено, що автори сучасних, в тому числі й вітчизняних, теоретико-прикладних напрацювань у галузі теорії лідерства дедалі частіше звертаються до гендерних аспектів політичного панування, менеджменту та лідерства;

– розуміння діяльності жінки у структурі політичної еліти. Зокрема визначено, що можливості жінки як дієвого суб'єкта політики переважно залежать від її особистих якостей: активності, впливовості, наполегливості, комунікабельності тощо. Доведено, що феномен жіночого лідерства постає важливим чинником сучасного політичного життя, однією з необхідних передумов успішності процесів демократизації перехідного суспільства.

Встановлено, що поява феномену жіночого політичного лідерства певним чином є відображенням процесів гендерного вирівнювання не лише у політичній, але й в інших сферах життя суспільства;

– вивчення шляхів практичної реалізації жіночого політичного лідерства у сучасній Україні. Ключовими напрямками у розвитку жіночої політичної ініціативи виділено політико-правовий, ціннісно-культурний та просвітницький, як визначальні у подоланні патріархальних стереотипів політичної свідомості та дискримінуючих практик щодо жінок.

Набули подальшого розвитку:

– положення класичних теорій політичного лідерства з позиції гендерного аналізу, екстраполяція сучасних західних концепцій політичного лідерства на проблематику жінки як дієвого актора політичного життя суспільства. З'ясовано, що категоріальний апарат і методологія дослідження гендерної складової політичних відносин і процесів належить до нових і перспективних тенденцій розвитку сучасної політичної науки. Стверджується, що складна природа та багатоаспектний характер жіночого політичного лідерства потребують комплексного аналізу з позицій сучасних ціннісного, цивілізаційного, компаративістського, структурно-функціонального, синергетичного методологічних підходів;

– ідеї гендерного партнерства та гармонізації інтересів жінок і чоловіків у системі політико-владних відносин. Доведено, що у суб'єкт-об'єктній та суб'єкт-суб'єктній структурі політики жінка однаково успішно може виконувати різні ролі. В умовах нових демократичних викликів зростають вимоги не лише кількісної (квотування), але й якісної участі представників обох статей у прийнятті важливих державно-політичних рішень. Виявлено зміни в очікуваннях громадян від жінок-політичних лідерів: передусім йдеться не тільки про захист соціальних інтересів населення, не лише про конструктивне вирішення специфічно жіночих проблем, але й про сутнісно інший, відмінний від чоловічого, стиль роботи, а також відповідальні дії у розв'язанні глобальних і локальних суспільних проблем. У цьому аспекті партійно-політичний спектр сучасної України в гендерному зрізі залишається незаповненим.

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів полягає у виявленні нових аспектів суб'єкт-об'єктних і суб'єкт-суб'єктних політичних відносин, зокрема у створенні додаткових можливостей для подальших політологічних досліджень феномену сучасного політичного лідерства з гендерної перспективи.

Теоретичні положення дисертації поглиблюють сучасні уявлення про характер та суперечності жіночого політичного лідерства, що дає змогу державним і політичним інститутам, громадським об'єднанням розробляти практичні програми і заходи у сфері гендерної політики. Матеріали дослідження будуть корисними політикам, представникам мас-медіа, науковцям, освітянам у пошуках новітніх експертних оцінок щодо можливостей, реалій і перспектив жінок-політиків у сучасній Україні.

Отримані у дисертаційній роботі результати можуть використовуватись також у навчальному процесі, зокрема у підготовці та викладанні нормативних курсів і спецкурсів з політології, соціології, соціальної філософії, соціальної психології, гендерних досліджень. Відібраний емпіричний матеріал, узагальнення щодо особливостей жіночого політичного лідерства в Україні можуть стати вагомим внеском у підготовку молодих фахівців спеціальності «Політологія», зокрема з таких навчальних курсів як «Соціологія політики», «Політичні відносини і процеси у сучасній Україні», «Політичні еліти і лідерство», «Проблеми демократії і демократизації» тощо. Висновки дисертації можуть бути залученими і у виховній роботі серед студентів з метою формування у них гендерно-толерантного світогляду.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційного дослідження доповідались на наукових та науково-практичних конференціях, а саме: науково-практичній конференції «Університетська освіта в Україні і світі: стан, проблеми та шляхи розвитку» (м. Київ, 2009), науково-теоретичній конференції «Наукова еліта як соціально-економічний фактор розвитку держав в умовах глобалізації» (м. Київ, 2010); Всеукраїнській науково-теоретичній конференції «Політична наука в епоху суспільних перетворень: потенціал і його реалізація» (м. Харків, 2012), III Всеукраїнській науково-практичній конференції «Ціннісний вимір політичної діяльності: проблема політичного вибору в сучасному українському суспільстві» (м. Херсон, 2012). Результати дисертаційної роботи обговорювались на теоретичних семінарах та засіданнях кафедри соціальної філософії та філософії освіти, кафедри політичних наук Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

Публікації. За темою дисертації опубліковано 5 наукових статей у фахових виданнях з політичних наук.

Структура дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, поділених на шість підрозділів, висновків та списку використаних джерел (320 найменувань). Загальний обсяг роботи – 199 сторінок, основний зміст дисертації – 165 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дослідження, визначаються його об'єкт і предмет, формулюються мета, завдання дисертації; висвітлюються теоретико-методологічні засади, розкривається наукова новизна, теоретичне і практичне значення одержаних результатів; подаються дані про рівень апробації результатів, публікації автора, структуру і обсяг дисертації та кількість використаних в ній джерел.

Перший розділ – «Теоретико-методологічні засади аналізу проблеми жіночого політичного лідерства» – складається з двох підрозділів і присвячений дослідженню існуючих концепцій, наукових підходів, теоретичних поглядів, а також методологічних перспектив у вивченні політичного лідерства загалом, та феномену жінки-політичного лідера зокрема.

У підрозділі 1.1. – «Політичне лідерство як предмет сучасного політологічного дослідження: історіографічний огляд» – проаналізовані наукові розробки, присвячені проблемам політичного лідерства. Відповідний історіографічний огляд дозволяє зробити висновок про досить високий рівень наукового інтересу до згаданого предмету дослідження. Політичне лідерство завжди привертало увагу представників світової політико-філософської думки. Традиційно при розгляді даної проблематики звертаються до теорій античних мислителів, середньовічних політичних філософів, представників політичної думки Нового часу.

Нині поняття політичного лідерства розглядається як багатогранний соціальний феномен та як складна теоретико-прикладна проблема. Сучасні західні концепції політичного лідерства побудовані на ідеях Д. Бернса, Ж. Блонделя, М. Вебера, Г. Лассвелла, Р. Міхельса, Е. Тоффлера, Р. Стогділа, М. Дж. Херманна та інших відомих політологів. У політичній, філософській, правовій, історичній, соціологічній думці відтак вже сформувалася певна традиція дослідження цього явища, що повинна бути врахована у подальших теоретичних і прикладних розробках.

Зі здобуттям Україною незалежності відповідна тематика знайшла своє відображення практично у кожному підручнику, навчальному посібнику, довідково-енциклопедичному виданні з політології, у індивідуальних і колективних монографіях, багатьох періодичних фахових виданнях. Питання політичних еліт і лідерства обговорювались на міжнародних конгресах політологів, численних наукових конференціях, методичних семінарах, круглих столах всеукраїнського та міжнародного рівня. У сучасних наукових виданнях з проблем політичного лідерства окреме місце відводиться суспільно-політичним ідеалам і прагненням М. Костомарова, М. Драгоманова, В. Липинського, М. Міхновського, М. Грушевського, В. Винниченка, Д. Донцова та ін. вітчизняних мислителів минулого, які вдавалися до характеристики і побудови портретів політичних лідерів свого часу та їх попередників, зважували здобутки й прорахунки видатних діячів минулого, надавали оцінки і прогнози щодо ролі особистості у суспільно-політичному розвитку країни.

Базові теоретичні напрацювання, основи політологічної дискусії з питань політичного лідерства у незалежній Україні закладено у роботах В. Бабкіна, О. Бабкіної, В. Бебика, О. Булавіна, І. Варзаря, М. Головатого, В. Головенько, В. Горбатенко, Б. Кухти, А. Пахарєва, Ф. Рудича, С. Рябова, В. Селіванова та інших визнаних в Україні вчених. Подальші наукові здобутки у галузі теорії лідерства можна умовно розподілити за домінуючою у них тематикою. До вже усталеної традиції в політичній науці у сучасній Україні належить розуміння проблематики політичного лідерства як невід'ємної складової політичної еліти (у працях М. Михальченка, О. Логвиненка, В. Добіжі, І. Похило та ін.). Вітчизняні дослідники часто пов'язують основні функції, типи, а також характер проявів політичного лідерства з процесами демократичної трансформації та політичної модернізації сучасного українського суспільства (низка наукових статей Г. Зеленько, Н. Кононенко, С. Осипової, О. Симоненко,

О. Траверсе та ін.). Дослідники І. Кресіна, А. Коваленко, Р. Молибога, Є. Перегуда, С. Плотян розкривають політико-правові суперечності між демократичними прагненнями та реаліями політичного лідерства і владних відносин в Україні. Спроба цивілізаційного та політико-культурного підходу до проблеми реалізована у працях О. Гужви, І. Галяс, Р. Балабана, С. Брехаря, О. Дергачова, І. Климкової, Л. Копитової, Л. Кочубей, Т. Кравченко, Ю. Левенця, Е. Щербенка та ін. Помітний науковий інтерес серед вітчизняних науковців (В. Біленко, К. Ващенко, С. Денисюк, В. Горбатенко, В. Корнієнко, І. Похило, Г. Почепцов, Н. Трач та ін.) викликають прикладні аспекти політичного лідерства, особливе місце серед яких відводиться політичній іміджології.

Загалом, до дослідження феномену лідерства історично склалося багато підходів, які були спрямовані на аналіз різних аспектів та проявів лідерства: вивчення зв'язку політичного лідерства з політичною культурою суспільства, соціальних груп та окремих індивідів; вивчення психологічних особливостей лідерської поведінки; дослідження зв'язків політичних лідерів із їх оточенням; осмислення ролі та значення політичного лідера у суспільстві. Феномен жіночого політичного лідерства досі викликає резонансні наукові та суспільно-політичні дискусії, а відтак потребує належного теоретичного та методологічного висвітлення у сучасній політологічній літературі. Наукові пошуки у галузі гендерних аспектів політичного лідерства є однією з новітніх тенденцій розвитку як соціогуманітарного знання в цілому, так і сучасної теорії лідерства зокрема.

Підрозділ 1.2. – «Понятійний апарат та методологічні основи вивчення феномену жіночого політичного лідерства» – розкриває категоріальні та методологічні засади вивчення проблематики жіночого політичного лідерства. Йдеться насамперед про огляд широких суспільно-політичних контекстів: розуміння жінки як активного учасника політичних відносин та процесів, співвідношення суб'єктів та об'єктів політичного життя суспільства, політичної діяльності та політичної участі індивіда, основних векторів демократичних перетворень.

Аналіз становлення та діяльності жінок-лідерів у системі політико-владних відносин досі розвивається передусім у рамках сучасних гендерних студій. Відтак можливості реалізації управлінських задатків жінок розглядаються у системі категорій «гендерні очікування», «гендерні стереотипи», «гендерний баланс», «гендерні ролі», «партнерство чоловіків і жінок», «гендерна симетрія», «рівність статей», «гендерна політкоректність», «рівність прав» та «рівність можливостей» тощо. Проблематика гендерних досліджень у сучасній політології набуває помітного значення, що обумовлено соціально-політичною роллю гендерних знань, процесами демократизації українського суспільства, а також новими можливостями і перспективами, що відкриваються крізь призму розуміння жіночих і чоловічих ролей у політиці. Подібні дослідження сприяють розумінню закономірностей політичної поведінки і політичної діяльності людей, обумовлених їх належністю до різних соціальних груп (за критеріями

статі і сексуальності); політичних рішень, тактики і стратегії політики щодо представників різних гендерних груп; можливостей та перспектив різних суб'єктів політики, пов'язаних з їх гендерним статусом тощо. Політологічні дискусії навколо гендеру успішно розвиваються зусиллями вітчизняних науковців (Т. Булавина, О. Галанець, С. Гаращенко, І. Жерьобкіна, Л. Кормич, С. Денисюк, Г. Дідух, М. Дроздова, Е. Луценко, Ю. Мислюк, Т. Мельник, С. Пасталиця, Я. Свиридюк, Т. Семигіна, О. Скнар, Т. Слабчук, Л. Трофименко, В. Фесенко та ін.).

Разом з тим, окреслені методологічні перспективи не вичерпують усієї глибини дослідження феномену жінки як суб'єкта політики. Осмислення проблематики політичного лідерства в сучасній політології органічно пов'язане з аксіологічною тематикою. У багатьох впливових концепціях основні риси жінки-політичного лідера, або поняття лідерства в цілому інтерпретуються через існуючу систему цінностей. Важливий внесок у розвиток сучасних вчень про політичні відносини і процеси, зокрема й сутність суб'єкт-об'єктних і суб'єкт-суб'єктних відносин у політиці, реалізований в рамках цивілізаційного підходу. Можливості керівництва і лідерства жінки залежать від конкретно-історичної епохи, культурно-освітніх контекстів, прийнятих суспільних норм, що особливо актуально у перехідні періоди політичного розвитку.

Суттєво доповнюють згадані методологічні підходи, а також відповідний категоріальний апарат дослідження жіночого політичного лідерства й інші сучасні стратегії наукового пошуку: мережевий, політико-культурний, синергетичний, герменевтичний, політико-антропологічний підходи. Міждисциплінарний характер досліджень феномену лідерства дозволяє говорити про ґрунтовні напрацювання, що поєднують досягнення різних напрямів наукового знання.

Другий розділ – «Особливості жіночого політичного лідерства в умовах демократичних перетворень» – містить два підрозділи, у яких здійснено спробу розкрити сутність та основні тенденції розвитку жіночої політичної діяльності й участі в ході складних суспільно-політичних змін.

У підрозділі 2.1. – «Сучасна жінка-лідер у структурі політичної еліти: авторитет і можливості впливу» – осмислюються різновиди, багаторівнева структура, особливості внутрішньої і зовнішньої комунікації політичних еліт. Виявлено, що серед класичних наукових підходів до згаданої проблематики (у роботах Р. Арона, М. Вебера, Д. Бернса, Ж. Блонделя, Р. Даля, М. Дюверже, Г. Лебона, Р. Міллса, Г. Моска, В. Парето, Г. Тарда та ін.) гендерний аспект здебільшого ігнорується. У сучасній політології прийнято розмежовувати феномени еліти і квазіеліти; вирізняти господарську, духовно-інтелектуальну, політичну, військову еліти; характеризувати політичні еліти як відкриті або як закриті; поділяти правлячі еліти на легітимні і нелегітимні; фрагментарні, нормативно та/або ідеологічно інтегровані. Малодослідженим та актуальним залишається процес сходження жінки до рівня політичної еліти суспільства, а також окремий феномен жіночої політичної еліти.

Реальний авторитет і можливості впливу жінки-лідера у політиці вимірюється не лише її особистими і професійними якостями, але й визнанням в елітарних структурах суспільства. Жінки відіграють важливу роль у середовищі провідних суспільних верств, які реально здійснюють управління суспільством або досягли визначних успіхів у важливих галузях суспільного життя, які мають певні інтелектуальні чи моральні переваги над іншими. Проте активним жінкам-політикам у відповідних організованих правлячих структурах здебільшого відводяться функції виконання владних доручень, а не безпосередня участь у виробленні і прийнятті державно-політичних рішень. Характерною відповіддю сучасної жінки-лідера на подібні реалії суспільно-політичного життя є її участь в опозиції до правлячої верхівки (у складі або й на чолі політичної контреліти), а в окремих випадках – радикалізація жіночої громадсько-політичної діяльності.

Поряд зі згаданими тенденціями утвердження авторитету і можливостей жіночого політичного лідерства, важливо зважати на зростання у сучасному громадянському суспільстві попиту на політиків, які мають перевагу над іншими у професіоналізмі, інтелекті, освітньому рівні, моральних чеснотах, соціальній активності, мобільності тощо. Процеси оновлення політичних еліт в добу демократизації передбачають вступ/вихід з їх структур залежно від особистого успіху або поразки кожного суб'єкта, незважаючи на його соціальне походження, матеріальну забезпеченість, а також гендерну ідентичність. Жінка-суб'єкт політики за таких обставин повинна бути готова до гідної конкурентної боротьби на рівних за місце та роль, відведена їй у структурі політичної еліти.

У підрозділі 2.2. – «Когнітивна природа владних відносин як основа розвитку жіночого стилю політичного лідерства в умовах демократизації» – основна увага зосереджена на інформаційній, освітній, науковій перспективі розвитку політико-владних відносин. Проблематика співзвучна новітнім політико-когнітивним дослідженням, які мають прикладний характер та пов'язані з прагненням зрозуміти сутність когнітивних принципів, що зумовлюють зміст діяльності суб'єктів світу політичного.

Зростання ролі освіти і науки у сучасному світі змушує по-новому оцінити політичні відносини та процеси, що відбуваються, переглянути сутність феноменів політичного володарювання, лідерства, гендерного балансу в політиці. Процес засвоєння і систематизації знань, умінь, навичок є необхідною умовою підготовки людини до участі у політичному житті суспільства, а прагнення до наукової об'єктивності, пошуку істини є визначальними орієнтирами успішної політичної діяльності.

Усвідомлення когнітивної природи владних відносин вносить суттєві корективи у традиційне розмежування чоловічого та жіночого стилів політичного лідерства. У світлі нових демократичних та інформаційних перетворень поступово втрачає актуальність раніше прийняте ототожнення гендерних ролей у суспільстві з відповідними стилями політичного лідерства. Експресивні та інструментальні стилі управління сьогодні однаково властиві як для чоловіків-, так і для жінок-політиків. Разом з тим, жіноче політичне

лідерство дещо втрачає властиві суто для себе переваги: інтуїтивність, терпимість, компроміс, ієрархічність прийняття рішень, прагматичність, практичність, моральність, відповідальність тощо.

Новітні виклики інформаційної епохи ставлять перед світовою громадськістю важливі завдання, що передбачають, надання базової освіти дівчатам і жінкам, створення можливостей для здобуття ними професійної підготовки, орієнтування їх на перспективи безперервної освіти, заохочення максимального розвитку творчих здібностей і талантів представниць жіночої статі, збереження жіночої ініціативи у політиці, забезпечення всебічної й рівної участі жінок у процесах розвитку громадянського суспільства та у розбудові демократичної держави й глобального цивілізованого світу.

Третій розділ – «Жінка як суб'єкт політики у сучасному українському суспільстві» – присвячений аналізу передумов, можливостей, реалій і перспектив жіночого політичного лідерства в Україні.

Підрозділ 3.1.– «Дилеми кратологічного образу жінки та її реальної громадсько-політичної участі на шляху до демократичних перетворень» – побудований на порівнянні і протиставленні особливостей сучасного стану жіночого громадсько-політичного руху та жіночого політичного лідерства у сучасній Україні. Процеси демократизації органічно супроводжуються залученням до активного громадсько-політичного життя широких соціальних груп, серед яких помітну роль відіграють політичні рухи та громадські об'єднання, зокрема й жіночі. Останні будуються на різних політичних цінностях та уявленнях щодо своїх суспільних завдань, на відмінних механізмах організації та самоідентифікації і, як правило, не мають вираженої ієрархічної структури.

Сучасний стан розвитку громадсько-політичної активності жінок має суперечливий характер. З одного боку, жінки-лідери здебільшого схильні переймати чоловічі правила політичної діяльності, не увиразнюючи власної значимості у політичному процесі. З іншого боку, саме в умовах суспільства, яке трансформується, з'являються спірні протестні, радикальні форми жіночої громадської участі, що посилюють внутрішні деструктивні процеси, негативно позначаються на міжнародному іміджі України.

Для жінок України – активних учасниць громадсько-політичного життя – здебільшого характерними є схильність до відтворення суспільних стереотипів, недостатня самооцінка, нездатність до сприйняття західних політичних практик. Очевидною є й неналаштованість українських жінок на здійснення політичної кар'єри. У західних областях сучасної України виборці менш схильні обирати жінок-політиків, ніж у східних, що цілком відповідає й самопозиціонуванню громадсько-активних жінок у цих регіонах.

У системі політико-владних відносин відчутний існуючий дисбаланс у кількісному відношенні на користь чоловічої статі. Разом з тим, кратологічний образ жінки-лідера у сучасній Україні останніми роками поповнився яскравими призначеннями жінок на пости Прем'єр-міністра, Віце-прем'єр-міністра, керівників інших центральних і місцевих органів влади. Гендерний аналіз трьох

останніх урядів дозволяє судити про відповідний образ жінки-політичного лідера у сучасній Україні. Протягом 2007 - поч.2013 рр. до складу Кабінету Міністрів України входило від однієї до трьох жінок-міністрів; всього ж відомі шість відповідних призначень. Більшість з цих жінок, що очолювали або нині очолюють міністерства в Україні мають юридичну та/або економічну освіту, здобули науковий ступінь, мають досвід менеджерської роботи, а також попередньо проводили активну суспільну, парламентську та урядову діяльність.

Жінки-парламентарії у сучасній Україні – це здебільшого ті жінки-політики, які мають попередній досвід діяльності у Верховній Раді України. До обрання у парламент багато з них посідали високі менеджерські посади; активно займалися бюрократичною або партійною, рідше науковою чи культурною діяльністю. Характерно, що жодна з жінок-міністрів, як і народних депутаток у сучасній Україні, не представляє жіночу громадську організацію чи політичних рух; більшість є членами провідних політичних партій. Не виявляють особливого інтересу до розвитку жіночої громадсько-політичної організації й інші впливові жінки України: близькі родички високих державних чиновників та олігархів, власниці великих медіа-ресурсів, директорки підприємств, науковці (зокрема соціологи), народні артистки України, журналістки, дизайнерки, письменниці тощо.

Сучасний кратологічний образ жінки залежить від ряду факторів становлення і розвитку української демократії, що й визначило проблематику заключного *підрозділу 3.2. – «Проблеми і перспективи практичної реалізації жіночого політичного лідерства у сучасній Україні»*. Особлива увага приділяється політико-правовим, культурним, освітнім, аксіологічним проблемам, що стоять на заваді реалізації жіночої політичної ініціативи.

Аналіз чинного законодавства України свідчить на користь підтримки державою участі жінок у прийнятті важливих суспільних рішень, їх залучення до роботи в органах державної влади та місцевого самоврядування. Україною підписана низка міжнародних конвенцій, започатковані відповідні соціальні програми, націлені на подолання гендерної нерівності у суспільстві. Прийняті правові норми вказують на те, що жінка – політичний лідер – в умовах сучасних реалій має шанси посісти гідне місце у політикумі та в адміністративному полі України. Однак на практиці заради цього вона нерідко вимушена керуватися традиційними правилами чоловічого світу. Сама присутність жінки у політичних організаціях та інститутах державної влади ще не гарантує можливості її усесторонньої самореалізації у громадсько-політичному житті суспільства та реалізації особливих інтересів жіночої частини електорату.

Диспропорція на користь чоловіків суттєво позначається на можливостях реалізації жінки саме як політичного лідера, очільника, керівника, управлінця, а не лише учасника політичного процесу. Збереженню такої ситуації сприяють поширені в Україні патріархальні суспільно-політичні установки. Зокрема, чим більш високою є політична посада, тим менше шансів її обійняти особою

жіночої статті. Відтак на сучасному етапі суспільного розвитку уваги, насамперед, потребують аксіологічні аспекти забезпечення гендерної політики, зокрема утвердження демократичних політичних цінностей у зростанні самодостатніх жінок-лідерів, визначення політичних ідеалів й традицій, що могли б слугувати закріпленню гендерного балансу політичних сил у сучасній Україні тощо.

Перед сучасною жінкою-політиком стоять завдання подолати власну амбівалентність, непослідовність, внутрішньо звільнитися від суспільних та культурних табу. Від жінок-лідерів очікують не лише захисту соціальних інтересів населення, конструктивного і активного вирішення специфічно жіночих проблем, а й іншого, відмінного від чоловіків, стилю роботи, нових способів розв'язання нагальних суспільно-політичних питань.

Формуючи сприятливі умови для розвитку жіночого політичного лідерства, доречно передусім зважати на світоглядне усвідомлення ролі науково-освітнього простору як інтеграційно-ціннісного феномену, здатного долати будь-які чинники і фактори гендерної неприязні чи конфліктності. Зростання у жінок почуття самоповаги і прагнення до утвердження своєї самостійності є результатом активної просвітницької й виховної діяльності, поширення основ політичного врядування, громадянських чеснот і цінностей, економічної і правової грамотності. Подібні орієнтири здатні розкрити прихований потенціал жінок, їх задатки до ефективної управлінської діяльності, до інтеграції різнопланових суспільно-політичних настроїв, до творчого процесу проектування майбутнього суспільного розвитку. Не буде перебільшенням наголосити на ролі жінки як суб'єкта сучасних наукових досліджень у політології. Саме за активної участі відомих жінок-політологів (О. Бабкіної, Г. Зеленько, А. Колодій, Л. Кормич, Л. Кочубей, І. Кресіної, Л. Нагорної, Н. Ладигіної, О. Новакової, М. Шульги, Г. Щедрової та багатьох інших) в Україні створена нова парадигма політичної науки, розроблені та продовжують досліджуватись найбільш актуальні проблеми політичного життя, що сприяє подальшій гуманізації сучасної політології, зокрема й у контексті гендерних аспектів політичного лідерства.

У **висновках** подані основні теоретико-практичні підсумки роботи.

Динамічний розвиток політико-владних відносин у тих країнах, що тільки-но обрали демократичний шлях, як і в умовах стабільної демократії, зобов'язує дослідників до перегляду традиційних уявлень про феномен політичного лідерства, до переосмислення сутності та внеску різних суб'єктів політики у прийняття важливих рішень локального, державного та міжнародного значення. Розширення кола політичних акторів не в останню чергу відбувається за рахунок активного входження жінок у політику.

За роки незалежності в Україні впевнено постала та розвивається політична наука, зокрема сформована й певна наукова традиція до розуміння і пояснення суб'єкт-об'єктних та суб'єкт-суб'єктних відносин у політиці. Суттєвим є науковий доробок з проблем демократії і демократизації, політичної

модернізації, політичної кратології, політичного менеджменту тощо. Феномен політичного лідерства розглядається як один із вирішальних чинників суспільно-політичного розвитку та постає предметом численних політологічних розвідок. У якості вирішальних для реалізації політичного лідера вітчизняними політологами трактуються міжособистісні, політико-правові, регіональні, цивілізаційні, іміджеві, політико-культурні аспекти суспільного життя. Розроблені концепції щодо поняття, типології, стилів, стратегій політичного лідерства, що можуть слугувати підґрунтям для подальшого розвитку теоретичних і прикладних досліджень політичних відносин і процесів в Україні.

По-новому мисляться вимоги до постаті політичного лідера з огляду на сьогоденні гендерні очікування, а також усталені гендерні стереотипи. Подібні суспільні явища зумовлюють якісне оновлення категоріального апарату сучасної політології, а також методологічні перспективи її розвитку у майбутньому. Жінка як суб'єкт політики викликає помітний науковий інтерес, що долає міждисциплінарні межі. Серед найбільш ефективних стратегій дослідження феномену жіночого політичного лідерства вважаємо науку і мистецтво поєднання філософських, загальнонаукових та спеціальних методів, кількісних і якісних, теоретичних й емпіричних інструментів пізнання, поєднання традиційних методологічних підходів з новітніми здобутками у галузі політології. Сучасні гендерні студії суттєво збагачують, однак не вичерпують всього розмаїття засобів та можливостей політологічного дослідження особливостей політичної участі та діяльності жінок. Мережевий, політико-культурний, цивілізаційний, політико-аксіологічний підходи розширюють горизонти осмислення передумов, проблем і перспектив досягнення гендерного балансу у політичній системі, що трансформується.

Підкреслюється, що для розвитку жіночої політичної ініціативи та становлення жіночого політичного лідерства, особливе значення має характер і специфіка наявної у суспільстві політичної еліти. Можливості жінки у політиці, її авторитет і впливовість залежать від сприйняття/ігнорування її діяльності найближчим оточенням, представниками владної верхівки, широкими народними масами. Конструктивне поєднання гендерних ролей в політичному процесі, пропорційне представництво в ній лідерів-жінок і лідерів-чоловіків суттєво збагачує суспільство, стимулює його творчу енергію, оптимізує процес прийняття рішень. Однак в умовах демократичних перетворень існує серйозна загроза штучної підміни належного жіночого представництва у політиці жінками-політиками, що презентують інтереси квазіеліти. Йдеться про осіб, що займають провідні позиції в політичній системі, однак не відповідають сучасним вимогам, не здатні належним чином виконувати свої функції, компенсують професійну неспроможність активною популістською діяльністю тощо. Відтак формальна присутність жінок у складі громадсько-політичних організацій, політичних партій, в органах місцевого самоврядування чи державного управління ще не є гарантією успішної реалізації гендерної політики балансування.

Формуючи нові завдання перед сучасною жінкою-політичним лідером, доречно передусім вести мову про її інтелектуальний потенціал та здатність до інновацій. Когнітивна природа політико-владних відносин насамперед передбачає вміння свідомо оцінювати та зважувати діяльність соціально-політичних інституцій не лише відповідно до власних індивідуальних чи вузькогрупових інтересів, але й стосовно громадських потреб та загальнонаціональних суспільних цінностей. Сучасні уявлення про когнітивний характер політичного лідерства є здобутком традиційних політико-філософських вчень про мистецтво політичної діяльності, характер державного управління, а також результатом становлення сьогоденного глобального суспільства знань. Під впливом процесів атомізації, подолання надмірної залежності індивідуума від маси, зростання ролі інформації, розширення можливостей комунікації, інтелектуалізації людської діяльності, властивих інформаційному суспільству, поступово втрачають значення гендерні стереотипи, поширені уявлення про тотожність гендерних суспільних ролей та відповідних жіночих і чоловічих стилів політичного лідерства. Визначальні тенденції сучасного людського розвитку закладають міцні підвалини специфічно жіночого стилю політичного лідерства, що характеризується прагненням досягти злагоди, рівноваги, стабільності у суспільстві, вмінням ефективно вирішувати проблеми екології, освіти, охорони здоров'я, молодіжної політики, соціального захисту, зберегти мир і безпеку. Жінки-політики більш обачні, толерантніші, а також гостріше, ніж чоловіки, відчувають особисту відповідальність за політичні рішення, що дозволяє їм бути корисними й у вирішенні складних економічних, внутрішньо- і зовнішньополітичних, безпекових, інформаційних та інших питань. Розвиток сучасного жіночого стилю політичного лідерства відповідає актуальним прагненням реалізації творчого потенціалу особистості, становлення цивілізованого громадянського суспільства на принципах толерантності, діалогу, взаємодопомоги, відкритості, порозуміння, взаємоповаги тощо.

Демократичні трансформації у сучасній Україні передбачають гармонійне входження жінок у систему політико-владних відносин на всіх її рівнях. Вагомою структурою політичної діяльності, становлення і розвитку жінки-політичного лідера є певна політична організація, громадсько-політичне формування, партійна одиниця тощо. Важливу нішу у цій структурі становлять власне жіночі політичні організації та рухи, що за сучасних умов переймають на себе завдання виховувати та сприяти громадсько-політичній активності жінок в Україні. Діяльність багатьох з них полягає у просвітницькій та благодійній функціях, наданні соціальної допомоги, підтримці українських народних традицій. Втім форми участі жінок у вітчизняній політиці відрізняються від аналогічних форм, характерних для переважної більшості сучасних розвинутих країн Заходу, де жіноча громадянська ініціатива є ефективним способом реального повороту суспільства на шлях до створення людиноцентричної, розвинутої, стабільної держави. Відповідно до Єдиного реєстру громадських формувань Міністерства юстиції України сьогодні існує

понад 1200 жіночих організацій, які однак не вирізняються особливою впливовістю у справах державного управління або місцевого самоврядування. Суперечливими є й типові кратологічні образи жінок-політиків. Присутність українських жінок у владних структурах є незначною та здебільшого позначена рутинною працею, а не реальною участю у прийнятті політичних рішень. Більшість відомих та впливових в Україні жінок-лідерів не схильні ідентифікувати себе з жодним із жіночих політичних рухів, не виявляють інтересу до власне жіночих проблем. Своїм статусом та можливостями впливу вони здебільшого зобов'язані масштабами підконтрольного бізнесу, монополізованому впливу на громадську думку, родинним зв'язкам. У сучасному українському політикумі практично відсутня конкурентна боротьба між професійними жіночим та чоловічим стилями лідерства й політичної діяльності.

Розширення можливостей практичної реалізації жінок як суб'єктів політики у сучасній Україні залежить від вирішення цілої низки політичних, економічних, законодавчих, ментально-психологічних, культурних, освітніх, виховних, аксіологічних проблем. Процес становлення та розвитку жіночого політичного лідерства має еволюційний характер та визріває шляхом подолання гендерних стереотипів у суспільстві, а також через зростання і самоствердження свідомості жінок як повноцінних і дієвих учасниць політичного життя суспільства. Уваги потребує не тільки процес соціалізації та розвитку жінки-лідера, але й віддзеркалення його в пануючих установках й орієнтирах, поширених серед жіночого електорату. Сучасне українське суспільство характеризується непевністю щодо сприйняття жінки-керівника, а також переконаністю у наявності відчутніших перешкод, що стоять на заваді професійної самореалізації жінок, порівняно з можливостями чоловіків. Жіночий електорат в Україні є більш поміркованим, обов'язковим, менш протестним, аніж чоловічий. Разом з тим, у електоральному виборі кандидата відмінності між жінками та чоловіками несуттєві. Утверджуючи національні й міжнародні правові засади подолання гендерної дискримінації, сучасне українське суспільство все ж переживає ціннісні конфлікти й політико-культурні непорозуміння у системі налагодження гендерного балансу в політиці. Для органічного входження жінок-лідерів у політичне життя сучасної України визріла необхідність не лише в прийнятті відповідних правових рішень, але й в утвердженні визначальних орієнтирів демократичного суспільства: поваги прав і свобод особистості, пріоритету загальнолюдських інтересів у політиці (на противагу вузькогруповим, національним, релігійним, груповим та ін.); прагнення цілісного й ненасильницького співіснування; пошук оптимального співвідношення між балансом сил і балансом інтересів; збереження здорової конкуренції у суспільстві; усвідомлення необхідності діалогу, безпеки, партнерства на засадах взаємоприйнятних компромісів; свобода вибору та мирного співіснування, право різних суб'єктів політики вибирати власний курс, партнерів, шляхи та методи на політичній арені тощо. Такі цінності варто виховувати й культивувати серед широких суспільних мас,

зокрема й серед українського жіноцтва, освітніми, медійними, громадсько-політичними засобами.

Сучасні гендерні студії та політичні науки мають суттєвий потенціал до подальшого взаємозбагачення. Успіх реалізації жіночої політичної ініціативи та жіночого стилю політичного лідерства в українському суспільстві залежить від готовності громадян сприймати й підтримувати гендерні демократичні перетворення у системі політико-владних відносин. Впровадження відповідних наукових здобутків у навчально-виховний процес, у політичну та громадянську освіту є стратегічно важливим та перспективним напрямом роботи вітчизняних дослідників, педагогів, громадських і політичних активістів, державних чиновників у майбутньому.

Основні положення дисертаційного дослідження викладені у таких публікаціях автора:

1. Пиляєва Л. В. Участь жінок у політиці : міжнародний досвід та українські реалії / Л. В. Пиляєва // Гілея : [наук. вісн.] : зб. наук. пр. / голов. ред. В. М. Вашкевич. — К. : ВІР УАН, 2010. — Випуск 41 (№ 11). — С. 502-509.

2. Пиляєва Л. В. Когнітивна природа влади та лідерства / Л. В. Пиляєва // Гілея : [наук. вісн.] : зб. наук. пр. / голов. ред. В. М. Вашкевич. — К. : ВІР УАН, 2010. — Випуск 52. — С. 476-481.

3. Пиляєва Л. В. Ретроспективний аналіз стилів політичного лідера / Л. В. Пиляєва // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 22 : Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін / відп. ред. О. В. Бабкіна. — К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. — Вип. 6. — С. 58-63.

4. Пиляєва Л. В. Еліта і лідерство / Л. В. Пиляєва // Нова парадигма : [журн. наук. пр.] / голов. ред. В. П. Бех ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова ; Творче об'єднання «Нова парадигма». — К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. — Вип. 101. — С. 174-180.

5. Пиляєва Л. В. Жіночі стилі лідерства і гендерні ролі / Л. В. Пиляєва // Сучасна українська політика. — К.: Вид-во «Центр соціальних комунікацій», 2011. — Випуск 25. — С. 86-92.

6. Пиляєва Л. В. Імідж лідера як складова студентства / Л. В. Пиляєва // Університетська освіта в Україні і світі : стан, проблеми та шляхи розвитку : [Матеріали Науково-практичної конференції, 25-27 грудня 2009 р.]. — Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. — С. 33-34.

7. Пиляєва Л. В. Жіноче лідерство в умовах трансформації сучасного українського суспільства / Л. В. Пиляєва // Наукова еліта як соціально-економічний фактор розвитку держав в умовах глобалізації : [Матеріали конференції, 27-28 жовтня 2010 р.]. — Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. — С. 42-44.

АНОТАЦІЇ

Пиляєва Л. В. Жінка як суб'єкт політики : феномен політичного лідерства в умовах сучасних демократичних перетворень. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2013.

Робота присвячена комплексному політологічному аналізу феномену сучасного політичного лідерства, його гендерних аспектів, особливостей реалізації жінки як суб'єкта політики в умовах демократичних перетворень. Окреслено теоретичні підходи до розуміння сутності й типології стилів політичного лідерства, осмислення місця жінок у структурі правлячих політичних еліт. Автор характеризує динаміку і специфіку нових викликів, що стоять перед сучасною жінкою-лідером в умовах інформаційного суспільства та демократичних трансформацій.

Розкрито дилеми сумісності кратологічного образу жінки-лідера та новітніх тенденцій розвитку жіночого громадсько-політичного руху у сучасній Україні. Запропоновано шляхи подолання гендерного дисбалансу у політиці, що передбачають комплексне поєднання правових, політичних, ціннісних, освітніх, культурних змін. Стверджується наскрізна думка про те, що повноцінна реалізація жінки як суб'єкта політики можлива лише за умови успішного демократичного переходу.

Ключові слова: політичне лідерство, жіноче політичне лідерство, суб'єкти та об'єкти політики, гендерні дослідження в політиці, кратологічний образ жінки, гендерне партнерство, демократичні перетворення.

Пиляєва Л. В. Женщина как субъект политики : феномен политического лидерства в условиях современных демократических преобразований. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата политических наук по специальности 23.00.02 – политические институты и процессы. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова. – Киев, 2013.

Основное содержание исследования заключается в комплексном анализе противоречивых процессов развития женского политического лидерства. Раскрыты сегменты современных теорий политического лидерства с точки зрения их гендерной перспективы. Положение классических концепций политических элит и лидерства экстраполированы на проблематику женщины как действенного актера политической жизни общества. Выяснено, что категориальный аппарат и методология исследования гендерной составляющей политических отношений и процессов относится к новым и перспективным тенденциям развития современной политической науки.

Утверждается мысль о том, что феномен женского лидерства есть важным компонентом современной политической жизни, одним из

необходимых условий демократизации переходного общества. Возможности женщины как действенного субъекта политики преимущественно зависят от ее личных качеств: активности, влиятельности, настойчивости, умения контактировать с политическими деятелями и т.д.. Доказано, что в субъект-объектной и субъект-субъектной структуре политики женщина одинаково успешно может выполнять различные роли.

Автор раскрывает феномен женского политического лидерства через когнитивную природу политико-властных отношений. Определено, что современная женщина-политический лидер прежде всего должна отличаться высоким уровнем профессиональных знаний, умений, навыков. Весомой составляющей и несомненным преимуществом политического участия женщин должны стать развитая культура политической деятельности, построенная на принципах толерантности, диалогичности, транспарентности, взаимопонимания.

Охарактеризованы типичные черты кратологичного образа женщины-политика в современной Украине. Выяснено, что активные политические деятельницы, которым удалось достичь руководящих постов в системе государственной власти, как правило, не идентифицируют себя с женским политическим движением или женской общественно-политической организацией. Своим статусом и возможностями влияния они в основном обязаны масштабам подконтрольного бизнеса, монополизированным влиянием на общественное мнение, родственными связями и т.д. Выявленные изменения в ожиданиях граждан от женщин-политических лидеров: прежде всего речь идет не только о защите социальных интересов населения, или о конструктивном решении специфически женских проблем, но и о существенно ином, отличительном от мужского, стиле работы, а также ответственных действиях в разрешении глобальных и локальных общественных проблем.

Определены ключевые направления в деле развития женской политической инициативы: политико-правовое, ценностно-культурное, как определяющие в преодолении патриархальных стереотипов и дискриминирующих практик в отношении женщин. В условиях новых демократических вызовов возрастают требования не только количественного, но и качественного участия представителей обоих полов в принятии политических и государственных решений. Важным фактором развития женского политического лидерства является введение взвешенных образовательных программ и воспитательных мероприятий, направленных на раскрытие творческого потенциала личности, развитие цивилизованного гражданского общества на принципах толерантности, взаимопомощи, открытости, взаимопонимания, взаимоуважения и т. д. Материалы исследования будут полезны государственным чиновникам, политикам, СМИ, научным сотрудникам, педагогам в поисках новейших экспертных оценок возможностей, реалий и перспектив реализации женщин-политиков в современной Украине. Утверждается необходимость распространения и

развития идеи гендерного партнерства, а также баланса интересов женщин и мужчин в системе политико-властных отношений.

Ключевые слова: политическое лидерство, женское политическое лидерство, субъекты и объекты политики, гендерные исследования в политике, кратологичный образ женщины, гендерное партнерство, демократические преобразования.

Pylaeva L. V. Woman as a Subject of Politics : the Phenomenon of Political Leadership in Contemporary Democratic Transformations. – Manuscript.

Thesis for a candidate degree in political sciences, specialty 23.00.02 – political institutions and processes. – National Pedagogical Drahomanov University. – Kyiv, 2013.

The work is devoted to the complex political analysis of the phenomenon of modern political leadership, its gender, the characteristics of women as political actors in democratic reforms. The thesis concerns itself with the theoretical approaches to understanding the nature and typology of styles of political leadership, understanding the place of women in the structure of the ruling political elites. The author characterizes the dynamics and specificity of the new challenges which are faced by the modern woman leader in the context of the information society and democratic transformations.

The paper discloses dilemma of compatibility of cratologic image of a female leader and the latest trends in women's socio-political movement in modern Ukraine. The ways to overcome the gender imbalance in politics are suggested, they lead to a comprehensive combination of legal, political, values, education and cultural change. The thought which permeates the paper is that a full realization of women as the subjects of politics is possible only together with a successful democratic transition.

Keywords: political leadership, women's political leadership, the subjects and objects of policy, gender research in politics, cratologic image of woman, gender partnership, democratic transformation.